

Psichologo veiklos prioritetai įtraukiojo ugdymo kontekste

Ala Petrulytė

Lietuvos edukologijos universitetas, Ugdymo mokslų fakultetas, Raidos ir ugdymo psichologijos katedra,
Studentų g. 39, 08106 Vilnius, ala.petrulyte@leu.lt

Anotacija. Švietimo sistemoje dirbantys psichologai atlieka svarbų vaidmenį įtraukiojo ugdymo kontekste. Švietimo sistemoje dirbančių psichologų veiklos prioritetas įtraukiojo ugdymo aplinkoje yra vaiko psichologinės sveikatos ir gerovės stiprinimas mokslo ir gerosios patirties lygmeniu. Stebima vaiko psichologinės sveikatos mokslė vartojamų sąvokų, taip pat ir tyrimų bei prevencinių ir ugdomųjų programų įvairovė. Juos sujungia mokinių sveikatos pirminė prevencija, kurios siekis yra mažinti simptomus ar problemų pavojus bei gerinti gyvenimo kokybę. Prieinama prie išvados, kad stokojama vaiko psichologinės sveikatos mokslinių tyrimų bei taikomojo pobūdžio programų veiksmingumo rezultatų palyginimo, mokslo ir praktikos integracijos, kompleksinių prevencijos programų, bendradarbiavimo tarp įvairių šalių, ugdymo įstaigų, ugdymo pakopų bei specialistų įtraukiojo ugdymo aplinkoje.

Esminiai žodžiai: *įtraukusis ugdymas, švietimo sistemoje dirbantis psichologas, vaiko psichologinė sveikata ir gerovė, mokslo ir praktikos geroji patirtis.*

Įvadas

Šiandienos pasaulyje stebimi tokie iššūkiai kaip ekonominė krizė, migracija, komunikacijos bei masinių informavimo priemonių revoliucija. „Europos strategija 2020“ dokumente akcentuojama sumanaus (angl. *smart*), pastovaus (angl. *sustainable*) ir įtraukiojo (angl. *inclusive*) visuomenės augimo svarba (*Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the ‘Europe 2020’ strategy*, 2011). Lietuvos pažangos strategijoje „Lietuva 2030“ panašiai akcentuojamas sumanios ir atviros visuomenės kūrimas. Pagal Europos švietimo sistemos psichologų asociacijos nuostatas

viena svarbiausių Europos Sąjungos strategijų yra švietimo sistemos plėtra, nes investicijos į švietimo sistemą ekonomiškai pasiteisina ir užtikrina visuomenės ateitį ir jos gerovę (Kant-Schaps, 2010; *Mental health Systems in the European Union Member States, Status of Mental Health in Populations and Benefits to be Expected from Investments into Mental Health*, 2013). Deja, Lietuvoje vis dar stebimas gana aukštas vaikų ir paauglių elgesio ir emocijų sunkumų lygis, nemažėjantys patyčių mastai mokyklose, žema mokinių mokymosi motyvacija ir mokyklos nelankymas, depresija ir net savižudybės. Visa tai leidžia teigti apie prastą vaikų ir paauglių psichologinę sveikatą. Todėl svarbu nagrinėti švietimo sistemos gerąją patirtį bei skatinti mokslinius tyrimus, įvairias prevencines programas ir inovacijas, stiprinant vaiko ir paauglio psichologinę sveikatą ir gerovę, kuriant įtraukią ir saugią edukacinę aplinką.

Šiandienos švietimo sistemos prioritetas yra įtraukusis ugdymas (angl. *inclusive education*). Švietimo sistemoje dirbantys psichologai atlieka svarbų vaidmenį. Vaiko psichologinė sveikata ir gerovė psichologijos mokslo, praktikos ir įtakingų tarptautinių organizacijų lygmeniu (PSO, EFPA, N.E.P.E.S., ISPA ir kt.) yra laikoma prioritetu. Šiame straipsnyje nagrinėjama vaiko / paauglio psichologinė sveikata įtraukiojo ugdymo aplinkoje, jos ugdymo bei stiprinimo mokslo ir praktikos geroji patirtis.

Tyrimo objektas – psichologo veiklos prioritetas įtraukiojo ugdymo aplinkoje – vaiko psichologinė sveikata ir gerovė.

Tyrimo tikslas – apžvelgti vaiko psichologinės sveikatos mokslo ir praktikos gerosios patirties lygmeniu bei tuo pagrindu suformuluoti išvadas bei rekomendacijas.

Tyrimo metodai: analitinis aprašomasis, lyginimas, apibendrinimas.

Įtraukiojo ugdymo apibrėžtis

Įtraukųjį ugdymą (angl. *inclusive education*) suprantame kaip vaikų poreikių bei skirtumų įvairovės pripažinimą, turint omenyje individų (ar grupių) skirtingas vertybes, siekius ir socialinius-kultūrinius ypatumus. Įtraukusis ugdymas, panaudojant ugdymo aplinkos, turinio bei metodų modifikacijas, sudaro sąlygas bendroje ugdymo aplinkoje mokytis įvairių poreikių bei skirtumų vaikams. Europos švietimo politikai nustatė grupes, kurioms gresia diskriminacija ir socialinė atskirtis ir kurioms itin svarbus įtraukusis ugdymas: rasė, tautybė, lytis ir seksualinė orientacija, religija ar tikėjimas, amžius (pvz.: ankstyvasis vaiko amžius, paauglystė), specialiųjų poreikių turintys vaikai, mokyklos nebaigę ar jos nelankantys asmenys, vaikai iš migrantų šeimų, vaikai iš nepalankios socialinės ir ekonominės aplinkos (Jané-Llopis, Braddick, 2008).

Įtraukusis ugdymas kartais tapatinamas su integruotuoju ugdymu. Tačiau įtraukusis ugdymas, mūsų nuomone, yra platesnė ir daugiamatė sąvoka nei integruotasis ugdymas. Įtraukusis ugdymas yra visų besimokančiųjų aktyvus įsitraukimas į mokymąsi. Anot J. Ruškaus (2002), „inkliuzija“ yra išvestinė demokratijos idėja, kai mokiniai, skirtingi pagal savo intelektinius, fizinius, psichinius gebėjimus, gali mokytis kartu. Pasak A. Bagdono (1997), įtraukusis ugdymas yra integruotojo ugdymo siekiamybė, aukščiausia jo reiški-

mosi forma. Įtraukusis ugdymas kartu su socialiniu įsitraukimu kuria atvirą ir integruotą visuomenę, užtikrina vaikų lygias teises ir galimybes, skatina visų vaikų aktyvumą ir kūrybiškumą bei itin veiksmingai prisideda prie vaikų sveikatos ir psichologinės gerovės stiprinimo.

Mūsų atlikta švietimo sistemoje dirbančių psichologų veiklos suvokiamų sunkumų, dirbant įtraukiojo ugdymo aplinkoje, apklausa (Petruolytė, 2004) parodė, kad didžioji psichologų dalis patiria šiuos sunkumus savo veikloje: įtraukiojo ugdymo įgyvendinimas praktikoje; mokytojų ir tėvų kompetencijos bei motyvacijos stoka, dirbant įtraukiojo ugdymo sąlygomis; per dideli lūkesčiai psichologams bei mokyklos bendruomenėje susiformavęs mitas apie „visagalį“ psichologą; itin didelis psichologo apkrovimas darbais, nenumatytais jo pareigybėse; komandinio bendradarbiavimo (tėvai, mokytojai, administracija, specialistai) patirties stoka. Taigi įvardijami sunkumai, išskylantys visiems ugdymo bendruomenės subjektams, įgyvendinant įtraukiojo ugdymo principus edukacinėje praktikoje. Mūsų nuomone, socialinis pedagogas arba psichologas galėtų koordinuoti ir teikti įvairią pagalbą įtraukiojo ugdymo praktikoje. Tačiau šis klausimas turėtų būti apsvarstytas mokslo ir praktikos bendruomenėse tarpžinybiniu ir įvairių specialistų lygmeniu.

Vaiko psichologinė sveikata mokslo ir gerosios patirties lygmeniu

Vienu svarbiausių šiandienos švietimo sistemoje dirbančių psichologų veiklos uždavinių yra stiprinti vaiko psichologinę sveikatą bei gerovę. Pagal Pasaulio sveikatos organizacijos nuostatas (PSO, 2004), asmens psichologinė sveikata apibrėžiama kaip gerovės būseną, kurioje asmuo suvokia savo sugebėjimus, gali įveikti gyvenimo įprastą įtampą, produktyviai dirbti. Tyrimuose mokslininkai kreipia dėmesį į socialinės, kultūrinės ir edukacinės aplinkos svarbą vaiko psichologinei sveikatai ir gerovei (*Psychologists supporting Mental Health in Youth and Education*, 2009; Suldo, Huebner, 2006; Camilleri et al., 2011; Kant-Schap, 2011; *Vaikų psichologinis konsultavimas*, 2008; *Mental Health Systems in the European Union Member States, Status of Mental Health in Populations and Benefits to be Expected from Investments into Mental Health*, 2013).

Apžvelgsime šiandienos vaiko ir paauglio psichologinę sveikatą mokslo ir gerosios patirties edukaciniame kontekste. Pirmiausia apibūdinsime psichikos sveikatos sampratą. Psichikos sveikata suprantama kaip asmens dinamiškas ir kūrybiškas procesas, apimantis biologinę, psichologinę ir socialinę sritis; psichikos sveikata siejama su gebėjimu reikšti savo jausmus bei juos kontroliuoti; su asmens savęs priėmimu ir pozityviais santykiais su kitais, optimaliu augimu, pasitenkinimu gyvenimu, džiaugsmo ir laimės jausmu bei gebėjimu valdyti aplinką (Žemaitienė et al., 2011). Taip pat vadovausimės C. D. Ryffo ir kt. (2004; Ryff, Singer, 2006) psichologinės sveikatos ir gerovės samprata: tai yra daugiamatis konstruktas, siejamas su asmens optimaliu augimu, teigiamu funkcionavimu ir normaliu vystymusi, kurio pagrindiniai komponentai yra savęs priėmimas (angl. *self-acceptance*), pozityvūs santykiai su kitais (angl. *positive relations with other*), autonomija (angl.

autonomy), aplinkos valdymas (angl. *environmental mastery*), gyvenimo tikslai (angl. *purpose in life*). Šio apibrėžimo metodologinis pagrindas yra vis labiau populiarėjančios ir intensyviai plėtojamos pozityviosios psichologijos principai.

Deja, vaiko ir paauglio psichologinės sveikatos mokyklos bendruomenėje statistiniai duomenys yra įspūdingi neigiama prasme ir nelabai dera su pozityviosios psichologijos siekiamybe: apytiksliai 20 proc. Europos vaikų ir jaunuolių turi psichinės sveikatos sutrikimų; vienas iš penkių vaikų pasaulyje turi psichinės sveikatos problemų (Kant-Schaps, 2010; OECD, 2007). Lietuvoje su psichikos sveikata susijusių sunkumų turi apie 40 proc. mokyklinio amžiaus vaikų; patiria patyčias tiesiogiai ar netiesiogiai iki 70 proc. vaikų; 2011 m. nusižudė 20 vaikų ir jaunuolių iki 19 m., o 2,5 proc. vyresnių paauglių bandė nusižudyti. Šioje srityje vis dar išlieka panašios nedžiuginančios tendencijos (*Švietimo problemos analizė*, 2009; Sveikatos ekonomikos centro tinklalapis, 2013 ir kt.).

Moksle stebima vaiko psichologinės sveikatos edukacinėje bendruomenėje tyrimų rezultatų gausa ir vartojamų sąvokų įvairovė (psichologinė savijauta, būseną, psichinė sveikata, psichologinis atsparumas, stresas, nerimas, socialinė ir emocinė sveikata ir kt.). Itin aktuali tyrimų sritis – sveikata paauglystėje, kai savijauta pablogėja dėl psichosocialinės raidos krizės, todėl daugiau remsimės paauglio psichologinės sveikatos aspektų tyrimais. Gerai mokinių savijautai mokykloje didelės įtakos turi bendraklasių pripažinimas ir įsitraukimas į socialinį mokyklos gyvenimą. Priešingai, įtempti santykiai su bendraamžiais, jų atstūmimas ir patyčios siejamos su prasta adaptacija ir įvairiomis problemomis mokykloje. Taip pat įtempti santykiai su mokytojais ir patiriama mokymosi nesėkmė yra susiję su žemu prisitaikymu ir mokyklos vengimu. Pastebėta, kad paauglių mokyklos nerimas labiausiai susijęs su pernelyg aukštais reikalavimais, vertinimo sistema, netinkamu mokytojų elgesys bei mokymo turinio pateikimu, nesaugia aplinka (Rost ir Schermer; Bukšnytė; Kutkienė ir Mažalskaitė; Martišauskienė; Beresnevičienė ir Mačianskienė; Pileckaitė-Markovienė ir Stanišauskaitė; Wrzesniewski ir Chylinska ir kt. – cit. pgl. Petrulytė, 2012).

Daugelis autorių pabrėžia (Jané-Llopis, Braddick, 2008; Fisher et al., 1996; Masten, Coatsworth, 1998; Petrulytė, 2008, 2012; Zambacevičienė, Tulickas, 2004; Pileckaitė-Markovienė, 2000 ir kt.) paauglio nerimo, pažangumo bei nuostatų į mokyklą bei mokymosi sunkumų sąsajas, pvz.: paaugliai, turintys mokymosi sunkumų, pasižymi aukštesniu nerimastingumu nei jų bendraamžiai; dažna paauglių nerimastingumo priežastis yra nepasitikėjimas savimi bei neigiamas požiūris į mokytojus bei mokyklą; žemo pažangumo mokiniai jaučia mažesnę pasitenkinimą mokymusi nei aukšto ir vidutinio pažangumo; aukštesniu nerimo lygiu pasižymi aukštesnių klasių mokiniai, nes jie susirūpinę dėl kontrolinių darbų ir baigiamųjų egzaminų, tolesnio gyvenimo kelio pasirinkimo ir kt. A. Petrulytės (2008) tyrime pastebėta neigiama paauglių vidinio sveikatos kontrolės lokuso ir pažangumo koreliacija, t. y. kuo labiau išreikštas paauglio vidinis sveikatos kontrolės lokusas, tuo aukštesnis pažangumas ir mažesnis nerimas. Apibendrinant galima teigti, kad mokinių mokyklos nerimas labiausiai susijęs su pernelyg aukštais

reikalavimais, vertinimo sistema, netinkamu mokytojų elgesiu bei mokymo turinio pateikimu ir nesaugia aplinka mokykloje.

Moksliniuose tyrimuose dažnai nagrinėjamas vaiko ir paauglio patiriamas stresas. Vaiko ir paauglio stresas gali būti susijęs su šeimos narių nesantaika (tėvų skyrybomis, prievarta šeimoje, šiurkščiu elgesiu, atstūmimu), santykių su bendraamžiais problemomis (izoliacija, patyčiomis, nelaiminga meile, nelauktu nėštumu ir kt.), mokymosi sunkumais (egzaminais, akademiniais krūviu, įtemptais mokinių ir mokytojų santykiais ir pan.). Stresą paauglys gali patirti bet kurioje savo veiklos srityje, jį gali sukelti netikėti, nauji, neaiškūs ir keli vienu metu vykstantys pokyčiai, pvz., paauglio atskyrimas nuo šeimos, artimų draugų, kitų jam svarbių žmonių ir kt. Stresas mokykloje taip pat siejamas su mokinio žema saviverte ir depresija (Howard ir Johnson; Marshall ir Moll; Smeets; Kim-Cohen ir Gold – cit. pgl. Petrulytė, 2012). Apibendrinama mokslinius tyrimus, D. Gailienė pastebi, jog stresinių įveikių poveikis asmeniui priklauso nuo patirto įvykio sunkumo, subjektyvaus vertinimo, amžiaus ir saugios aplinkos (*Vaikų psichologinis konsultavimas*, 2008).

Mokslininkai skiria vis daugiau dėmesio vaiko ir paauglio psichologiniam atsparumui ir jo didinimo galimybėms. Anot L. Bulotaitės, galimi du pagrindiniai pagalbos vaikui būdai: pirmas – psichinės sveikatos stiprinimas ir sutrikimų prevencija, ir antras – psichologinio atsparumo didinimas (*Vaikų psichologinis konsultavimas*, 2008). Moksle psichologinis atsparumas suprantamas kaip asmens gebėjimas prisitaikyti prie nepalankių sąlygų ir rizikos veiksnių bei gebėjimas išlikti psichologiškai stipriam. Psichologinis atsparumas yra sudėtingas daugiamatis ir kintantis konstruktas, kuriam įtakos turi vidiniai ir išoriniai (aplinkos), taip pat rizikos ir apsauginiai veiksniai. A. S. Mastenas ir J. D. Coatsworthas (1998) pažymi šiuos paauglio psichologinio atsparumo apsauginius veiksnius: tinkamas tėvų auklėjimas; santykių su kompetentingais suaugusiaisiais palaikymas; geri kognityviniai įgūdžiai; pasitikėjimas savimi ir saviveiksmingumas; gyvenimo prasmės suvokimas, gera socialinė-ekonominė situacija bei mokyklos parama. Vieni svarbiausių apsauginių veiksnių yra palaikanti šeima, tėvai, ugdymo įstaigos bendruomenė. Paminėtini naujausi pasaulio vaiko ir paauglio socialinės ir emocinės sveikatos bei jų psichologinės gerovės tyrimai (Huebner, Gilman, 2003; Ryff et al., 2004; Ryff, Singer, 2006; Renshaw, Furlong, 2014; Suldo, Huebner, 2006). Šių tyrimų privalumas yra asmens sveikatos kaip daugiamatės socialinės, emocinės sveikatos ir gerovės konstrukto supratimas, patikimų tyrimo metodikų kūrimas ir jų pritaikymo galimybės platesniame amžiaus ir edukaciniame kontekste bei vis ryškėjantis šių tyrimų tarptautiškumas.

Aptarsime psichologinės paramos Europos švietimo sistemoje gerąją patirtį.

Europos psichologų asociacijos (EFPA) Švietimo psichologų komitetas atliko tyrimą ir rezultatų pagrindu parengė ataskaitas: *Education, Training, Professional Profile and Service of Psychologists in the European Educational System* (Kant-Schaps, 2010), *Psychologists supporting Mental Health in Youth and Education* (Brussels, January 2009, Revised October, 2011). Šiose ataskaitose pateikta Europos šalių psichologinės paramos švietimo sistemoje geroji patirtis bei suformuluotos išvados ir rekomendacijos. Remdamiesi šiais

dokumentais, pateiksime kelis Europos šalių psichologinės paramos švietimo sistemoje gerosios patirties pavyzdžius.

Suomijoje sėkmingai įgyvendinta patyčių prevencijos programa „KIVA“, kuri padėjo sumažinti patyčias mokyklose iki 60 proc. ir buvo įgyvendinta beveik 90 proc. mokyklų.

Vaikus, lankančius dienos priežiūros centrą (nuo 3 m.), nuolatos vizituoja ir prižiūri gydytojų, slaugytojų, mokyklos psichologų ir logopedo komanda. Mokyklinio amžiaus vaikams, turintiems specialiųjų ugdymosi poreikių, taikoma integruoto ugdymo specialistų komandos pagalba (University of Turku, Finland tinklalapis, 2014). Šiame modelyje stebime sėkmingai vykdomą patyčių ankstyvąją prevenciją ir specialisų komandinį darbą. Čekijos Brno pagrindinė mokykla yra sėkmingo įtraukiojo ugdymo pavyzdys. Ši mokykla atverta įvairių poreikių ir skirtumų vaikams, joje sukurtos tinkamos sąlygos kartu mokytis gabiems ir turintiems negalią vaikams. Mokyklos psichologas teikia paramą mokiniams, jų tėvams / globėjams ir mokytojams, atlieka mokinių, turinčių įvairių problemų, psichologinius tyrimus, padeda kurti teigiamą psichologinį klimatą bendruomenėje (Brno mokyklos tinklalapis, 2015). Vokietijoje ikimokyklinėse įstaigose veikia psichinę sveikatą ir gerovę stiprinanti programa „Ich-bin-ich-Program“ (2009), kurios tikslai – skatinti vaiko pasitikėjimą savimi, konfliktų sprendimo ir streso įveikos įgūdžius ir socialinę sanglaudą. Programa skirta ikimokyklinio amžiaus vaikų mokytojams ir tėvams. Šios programos buvo aprėptas itin didelis ikimokyklinio ugdymo įstaigų tinklas, ir vėliau 90 proc. joje dalyvavusių mokytojų sėkmingai taikė programą savo ugdymo įstaigose. Taigi stebime vaiko ankstyvosios prevencijos psichologinės bei socialinės sveikatos ugdymo šalies mastu pavyzdį.

Europos šalyse stebime mokslo ir praktikos integracijos tendenciją, bei tuo pagrindu sėkmingai vykdomas programas (Kant-Schaps, 2010). Taip Maltos švietimo sistemoje 2007 m. sukurtas „Vaikų ir paauglių socialinės ir emocinės kompetencijos Europos tinklas“, kurio tikslas – skatinti vaiko socialinę ir emocinę sveikatą bei psichologinį atsparumą mokslinių tyrimų pagrindu (*European Network for Social Emotional Competence in Children and Young People*, 2011). Didžiojoje Britanijoje švietimo sistemoje yra sėkmingai veikiančios įvairios programos: tėvystės įgūdžiai globėjams; draugystė ir kova su priekabiavimu; patyčios elektroninėje erdvėje vidurinėse mokyklose; emocinis ir socialinis ugdymas; depresijos rizikos ir atsparumo mažinimas; pabėgėlių tėvų vaikų emocinės būklės gerinimas; pagalba pradedantiems mokytojams mokykloje. Olandijoje sukurta veiksminga krizių valdymo sistema, skatinanti sveikesnę ir saugesnę mokyklų tinklo kūrimą (*Crisis Management promotes the development of healthier and safer schools*) ir buvo organizuoti pirmieji krizių valdymo mokymai mokyklos psichologams. Šios programos pagrindu nuo 2005 m. Europos Sąjungoje pradėjo veikti programa „Europos mokyklos psichologų krizių intervencijos mokymai“. Programa numato krizių valdymo žinių bei įgūdžių kursą vadinamosioms „mažosioms krizėms“ ar „grėsmėms“ įveikti, pvz.: savižudybių, patyčių, susidūrimo su netektimi atvejai, bei išplėstinius mokymus vadinamosioms „didesnio masto“ krizėms.

Mūsų šalies ugdymo bendruomenėse sėkmingai vykdomos šios programos: „Zipio draugai“, skirta ikimokykliniam ugdymui, ir jos tęstinė programa „Obuolio draugai“, skirta pradiniam ugdymui; *Patyčių prevencijos programa (Olweus Bullying and Violence Program)*, skirta vidurinei mokyklai; „Antras žingsnis“ („*Second Step*“), skirta pradinei mokyklai; *Vyresniųjų brolių ir vyresniųjų seserų programa (Big Brothers Big Sisters)*, „Kūrybinių partnerystių“ („*Creative Partnerships*“) – pradinei ir vidurinei mokykloms („Paramos vaikams“ centro tinklalapis, „Vaiko labui“ tinklalapis, „Vaikų linijos“ tinklalapis, Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro (SPPC) tinklalapis, Ugdymo plėtotės centro (UPC) tinklalapis, 2015). Šiose programose akcentuojami vaiko socialiniai įgūdžiai, emocinės kompetencijos ugdymas įtraukioje aplinkoje. Viena populiariausių programų mūsų šalyje yra patyčių prevencija. Lietuvoje prie patyčių mažinimo aktyviai prisideda emocinės paramos telefonu tarnybos „Vaikų linija“ organizuojama iniciatyva „Veiksmo savaitė be patyčių“. Šia iniciatyva siekiama sutelkti bendram tikslui nevyriausybinės organizacijas, valstybės institucijas, visuomenės veikėjus, politikus, ugdymo įstaigas, verslo įmones ir visus kitus, kurie nori prisidėti prie draugiškų ir pagarbių santykių kūrimo. Kasmet prie projekto prisijungia vis daugiau partnerių, gerai žinomų visuomenei žmonių. Įgyvendinant programą „Be patyčių“, siekiama kurti saugesnę aplinką ne tik mokyklose ar darželiuose, bet ir suaugusių žmonių bendruomenėse ir plačiojoje visuomenėje.

Apžvelgtų programų prioritetas yra mokinių sveikatos pirminė prevencija – taikomos prevencinės programos, kuriomis siekiama mažinti simptomus ar problemų pavojus, gerinti gyvenimo kokybę. Tačiau pabrėžtina, kad programų veiksmingumas galėtų būti didesnis, jei pagalba būtų kompleksinė ir derinama kartu su kitomis visuomenės sveikatos stiprinimo strategijomis bei priemonėmis, o darbas paremtas įvairių specialistų bendradarbiavimu.

Apibendrinant šiandienos mokslinių tyrimų bei taikomojo pobūdžio programų įtraukiojo ugdymo gerąją patirtį, stebima jų įvairovė, nagrinėjanti vaiko ir paauglio nerimo, streso ir depresijos simptomų mažinimo, patyčių, smurto ir savižudybių prevenciją, psichologinio atsparumo didinimą bei vaiko socialinių ir emocinių kompetencijų ugdymą (*Vaikų psichologinis konsultavimas*, 2008; Jané-Llopis, Braddick, 2008; Camilleri et al., 2011, 4; Durlak, Weissberg, 2010; *European Psychologists support inclusive education*, 2013; OECD, 2007; *Mental health Systems in the European Union Member States*, 2013 ir kt.). Vis labiau ryškėja pozityviosios psichologijos intervencijų metodologijos principų taikymo tendencija (Huebner, Gilman, 2003; Paternite, 2005; Proctor et al., 2009; Ryff et al., 2004; Ryff, Singer, 2006; Renshaw, Furlong, 2014; Suldo, Huebner, 2006 ir kt.). Remiantis pozityviosios psichologijos metodologija, akcentuojama asmens būsenos, procesai, stiprybės bei sąlygos, kurios padeda normaliai ir sėkmingai funkcionuoti individui ar grupei. Mūsų požiūriu, šios krypties siūlomi metodai bei intervencijos dera su įtraukiojo ugdymo tikslais ir gali būti veiksmingai taikomos, stiprinant vaiko ir paauglio psichologinę gerovę edukacinėje bendruomenėje. Svarbu pažymėti, kad vis dar stokojama mokslinių tyrimų bei taikomojo pobūdžio programų

veiksmingumo rezultatų palyginimo, mokslo ir praktikos integracijos, tarpžinybinio bendradarbiavimo bei ugdymo tęstinumo ir perimamumo visose ugdymo pakopose. Išlieka diskusinio pobūdžio klausimai: pagal kokius kriterijus vertinti prevencinių programų veiksmingumą; kokia institucija galėtų tapti koordinatoriumi tarpžinybiniame bendradarbiavime; koks būtų įvairių specialistų, taip pat ir psichologo pagalbos vaidmuo įtraukiojo ugdymo aplinkoje.

Išvados

1. Lietuvos ir Europos šalių mokslinių tyrimų bei gerosios patirties psichologinės sveikatos programų prioritetas yra vaiko ir paauglio nerimo, streso ir depresijos simptomų mažinimas, patyčių ir savižudybių prevencija, psichologinio atsparumo didinimas, socialinių įgūdžių ir emocinės sveikatos ugdymas.

2. Lietuvos ir Europos šalių švietimo sistemoje sėkmingai vykdomos konkrečios pirminės prevencinės psichologinės sveikatos ugdymo bei stiprinimo programos, tačiau trūksta kompleksinių prevencinių programų, jų veiksmingų tyrimo duomenų palyginimo.

3. Vaikų ir paauglių psichologinės sveikatos ir gerovės stiprinimo kontekste stokojama bendradarbiavimo tarp įvairių žinybų, institucijų, ir specialistų (psichologo, mokytojų, gydytojų, spec. pedagogų, socialinių darbuotojų ir kt.).

Literatūra

- Bagdonas, A. (1997). Integracija – inovacijų inkluzija į tradicinį ugdymą (p. 7–12). In *Lietuvos mokyklai 600 metų*. Vilnius: Pedagogikos in-tas, II d.
- Brno mokyklos (Čekija) tinklalapis. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.zskridlovicka.cz/phprs/view.php?cislocianku=2010081501>.
- Council conclusions on the role of education and training in the implementation of the 'Europe 2020' strategy*. Brussels, 2011-02-14. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://eur.lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2011:070:0001:0003:EN:PDF>; http://ec.europa.eu/europe2020/index_en.htm.
- Camilleri, L., Cefai, C., Cooper, P. (2011) Social, Emotional and Behavioural Difficulties in Maltese Schools: A Multilevel Model. *Journal of Research in Educational Sciences*, 11, 1 (3), 3–15.
- Durlak, J., Weissberg, R. P. (2010). Social and emotional learning programs that work. In R. Slavin (Ed.). *Better evidence-based education: Social-emotional learning*, 2 [(pp. 4–5). York: Institute for Effective Education, University of York.
- Das Ich-bin-ich-Programm. (2009). *Selbstwertstärkung im Kindergarten mit Pauline und Emil*. Berlin: Cornelsen Scriptor.

- European Network for Social and Emotional Competence in Children 29 June 2011 to 3 July 2011.* [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: http://www.ensec2011.info/ENSEC_2011/Welcome.html.
- European Psychologists support inclusive education.* Brussels, May 2013, EFPA Standing Committee Psychology in Education – Network of European Psychologists in Education. By Marianne Kant (Convenor). [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: [file:///C:/Users/HP/Downloads/Doc%2014.4.8%20SC%20Psychology%20in%20Education%20Report%20to%20GA%202013%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/HP/Downloads/Doc%2014.4.8%20SC%20Psychology%20in%20Education%20Report%20to%20GA%202013%20(1).pdf).
- Huebner, E. S., Gilman, R. (2003). Toward a focus on positive psychology in school psychology. *School Psychology Quarterly*, 18, 99–102.
- Jané-Llopis E., Braddick F. (Ed.). (2008). *Mental Health in Youth and Education. Consensus paper.* Luxembourg: European Communities.
- Fisher, B. L., Allen, R., Kose, G. (1996). The relationship between anxiety and problem-solving skills in children with and without learning disabilities. *Journal of Learning Disabilities*, 29 (4), 439–446.
- Kant-Schaps, M. (Ed.). (2010). *Education, Training, Professional Profile and Service of Psychologists in the European Educational System. European school psychologists improve lifelong learning – ESPIL.* Published by European Federation of Psychologists Associations EFPA.
- Lietuvos pažangos strategija „Lietuva 2030“ – valstybės vizija ir raidos prioritetai bei jų įgyvendinimo kryptys iki 2030 metų.* [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.lietuva2030.lt/images/stories/2030.pdf>.
- Masten, A. S., Coatsworth, J. D. (1998). The development of competence in favourable and unfavourable environments. *American psychologist*, 53, 205–220.
- Mental health Systems in the European Union Member States, Status of Mental Health in Populations and Benefits to be Expected from Investments into Mental Health.* (2013). [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: http://ec.europa.eu/health/mental_health/docs/europopp_full_en.pdf.
- Network of European Psychologists in the Education System (N.E.P.E.S.) tinklalapis. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: www.nepes.eu
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) tinklalapis. (2007). *Ten steps to equity in education, OECD* [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.].
- „Paramos vaikams“ centro tinklalapis. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: www.vaikystebesmurto.lt.
- Petrulytė, A. (2008). Paauglių kūrybiškumas ir sveikatos kontrolės lokusas kaip mokymosi sėkmės veiksniai. *Pedagogika*, 90, 115–120.
- Petrulytė, A. (2012). *Paauglio psichosocialinė raida.* Vilnius: Edukologija.
- Petrulytė, A. (2014). Švietimo sistemoje dirbančių psichologų patirtis ir aktualijos. *Ugdymo psichologija*, 24, 71–76.

- Paternite, C. E. (2005, April). *Strengthening partnerships for school mental health services in the United States. Presentation at the Clifford Beers Foundation Conference: Mental Health Promotion-Going From Strength to Strength*. Dublin, Ireland.
- Proctor, C., Maltby, J., Linley, P. A. (2009). Strengths use as a predictor of well-being and health-related quality of life. *Journal of Happiness Studies*, 10, 583–630.
- Pileckaitė-Markovienė, M. (2000). Jaunesniojo mokyklinio amžiaus moksleivių vidinės darnos, psichologinės savijautos bei mokymosi pažangumo tarpusavio ryšys. *Ugdymo psichologija*, 3, 2, 11–16.
- Psychologists supporting Mental Health in Youth and Education*. (2009).
- Ruškus, J. (2002). *Negalės fenomenas*. Šiauliai.
- Ryff, C. D. et al. (2004). Positive health: connecting well-being with biology. *The royal society*, 359, 1383–1394.
- Ryff, C., Singer, B. (2006). Best news yet on the six-factor model of wellbeing. *Social Science Research*, 35, 1103–1119.
- Renshaw, T. L., Furlong, M. J. (2014). Covitality: A synergistic conception of adolescent's mental health. In M. J. Furlong, R. Gilman, E. S. Huebner (Eds.). *Handbook of positive psychology in the school* (2nd ed., pp. 12–32). New York, NY: Routledge / Taylor & Francis.
- Suldo, S. M., Huebner, E. S. (2006). Is extremely high life satisfaction during adolescence advantageous? *Social Indicators Research*, 78 (2), 179–203.
- Suldo, S. M., Shaffer, E. J., Riley, K. N. (2008). A social-cognitive-behavioral model of academic predictors of adolescents' life satisfaction. *School Psychology Quarterly*, 23 (1), 56–69.
- Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro tinklalapis. (2013). [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.].
- Sveikatos ekonomikos centro tinklalapis. *Health studies: Lithuania 2012. Convergence of European health systems*. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sec.lt/>.
- Sveikatos ekonomikos centro tinklalapis. (2013). *Savižudyvės statistinė analizė*. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.sec.lt/lt/content/savi%C5%BEudybi%C5%B3-statistika>.
- Specialiosios pedagogikos ir psichologijos centro (SPPC) tinklalapis. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. *Olweus programa*. Prieiga per internetą: www.sppc.lt.
- Sveikatos mokymo ir ligų prevencijos centro tinklalapis. (2014). *Visuomenės sveikatos stiprinimas vadovas savivaldybėms*. [žiūrėta 2015 03 09]. Prieiga per internetą: http://www.smlpc.lt/media/file/Metodine%20medziaga/2014-09-7%20Visuomenes%20sveikatos%20stiprinimo%20vadovas%20savivaldybems_2014%20galutinis%20%281%29.pdf
- Ugdymo plėtotės centro (UPC) tinklalapis. [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kurybinespartnerystes.lt/>.
- University of Turku, Finland tinklalapis. (2014). *KiVA Anti_Bullying Program* [žiūrėta 2015 m. kovo 9 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.kivakoulu.fi/there-is-no-bullying-in-kiva-school>.
- Vaikų psichologinis konsultavimas*. (2008). Sudarytoja L. Bulotaitė. Vilniaus universitetas.
- „Vaiko labui“ tinklalapis. [žiūrėta 2015 03 09]. Prieiga per internetą: www.vaikolabui.lt.
- „Vaikų linijos“ tinklalapis. [žiūrėta 2015 03 09]. Prieiga per internetą www.bepatyciu.lt.

Zambacevičienė, E., Tulickas, E. (2004). Mokinių mokyklinio nerimo apraiškos skirtingose ugdymo pakopose. *Jaunųjų mokslininkų darbai*, 3, 113–116.

Žemaitienė, N., Bulotaitė, L., Jusienė, R., Veryga, A. (2011). *Sveikatos psichologija*. Vilnius.

Education Psychologist Priorities in Inclusive Education Context

Ala Petruolytė

Lithuanian University of Educational Sciences, Faculty of Education, Department of Developmental and Educational Psychology, Studentų St. 39, LT-08106 Vilnius, Lithuania, ala.petrulyte@leu.lt

Summary

One of the most important European Union strategies is development and growth with a help of education, because investment in education is justified economically. Psychologists who work within an education system play an important role. In this article we describe the priorities of psychologists in education. Important priorities of a school psychologist today are: inclusive education conditions and mental health and well-being of a child. Inclusive education is a form of education, when using the curriculum, with different teaching methods and assistance, created optimal learning environment for children needs and skills. Inclusive education improves psychological well-being of a child.

We present the findings of child's psychological well-being strengthening, and psychological support in an inclusive education environment: to provide tools of improvement of mental health and learning environment; to monitor the learning conditions and factors, and predict their impact on a child's psychological well-being; to develop a portfolio of intervention tools on an individual and institutional level of education; to perform evaluative research that evaluates an efficiency of various positive intervention. There is also important cooperation between psychologists, teachers and others specialists.

Keywords: *inclusive education, education psychologist, child's psychological health and well-being.*

Įteikta / Received 2014-12-14
Priimta / Accepted 2015-01-12